

STRATA: İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Dört aylık yaygın süreli dergi

(Hakemli akademik dergi)

İmtiyaz Sahibi: Phoenix Yayınevi adına Ünal Sevindik

Kurucu Genel Yayın Yönetmeni: Vefa Saygın Öğütle

Genel Yayın Yönetmeni: Özlem Akkaya

Sayı Editörü: Özlem Akkaya

Kitap Değerlendirme Editörü: Funda Sönmez Öğütle

www.stratadergi.wordpress.com

Yayın Kurulu: Aksu Akçaoğlu, Polat S. Alpman, Alim Arlı, Özgür Arun, Ozan Aşık, Aslıhan Aykaç Yarnadağ, Özgür Budak, Barış Büyükokutan, Güney Çeğin, Sinan T. Gülhan, Sanem Güvenç-Salgırlı, Barış Mücen, Nazlı Ökten, Gülbin Özdamar Akarçay, Nadir Suğur, Çağdaş Üngör, Semiray Yücebaş

Bilim ve Danışma Kurulu: Feyza Ak Akyol, Erhan Akarçay, Bekir Balkız, Didem Danış, Saniye De-deoğlu, Koray Değirmenci, Ayşe Durakbaşı, Gökçen Ertuğrul, Aylin Görgün Baran, Neşe Gurallar, Mehmet Nuri Gültekin, Barış Gürsoy, Meltem Karadağ, Sevcan Karcı, Alp Yücel Kaya, Onur Kınlı, Hüseyin Köse, Ceren Lordoğlu, Meral Özbek, Ahmet Özcan, İbrahim Şirin, Ümit Tatlıcan, Elif Yeneroğlu, Egemen Yılğır, Mesut Yücebaş

22. Sayı: Haziran 2026, Ankara.

ISSN: 2667-6079

Yönetim Yeri:

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1. Kızılay/Ankara

Tel: 0 312 419 97 81 pbx • Faks: 0 (312) 419 16 11

Phoenix Yayınevi

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

www.phoenixyayinevi.com

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cd. No: 58

Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay/Ankara

Yayın Yönetmeni: M. Çağlar Karuç, Özlem Can Albayrak

Kapak Tasarım ve Dizgi: İrem Nur Acar

İletişim Adresi:

<https://stratadergi.wordpress.com/>

stratadergi@gmail.com

*Bu dergide yayımlanan makaleler, yazarlarının sorumluluğundadır.

Editörün Takdimi: Birlikte Düşünmenin Halleri: X. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi’nin Ardından Özlem AKKAYA	5
Deprem Çalışmaları ve “Deprem Bilimciler” Üzerine Bilim Sosyolojisi Perspektifleri: Olası Araştırma Gündemleri, Araştırma Soruları Vefa Saygın ÖĞÜTLE	19
Fransa’da Çalışma Psikolojisinin İlişkisel İnşası: Bilim, Toplum ve Siyasetin Kesişiminde Bir Analiz Yeşim AKIN YALÇIN	47

EDİTÖRÜN TAKDİMİ:

BİRLİKTE DÜŞÜNMENİN HÂLLERİ: X. İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ’NİN ARDINDAN

Özlem AKKAYA

Bu yazıyı, 7–8 Mayıs 2026 tarihlerinde Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde düzenlenen X. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi’nin hemen ardından, onun bıraktığı tatlı yorgunluk ve canlı tartışmalar henüz zihnimdeyken kaleme alıyorum. İki gün boyunca, sekiz paralel ve bir çakılı oturumda, yirmi dokuz bildiri sunuldu; genç araştırmacılarla deneyimli meslektaşlar aynı salonlarda, ortak sorular etrafında bir araya geldi. Kongrelerin değeri, bana hep sunulan metinlerin kendisi kadar koridorlarda, kahve aralarında, öğle yemeklerinde kurulan o hassas bağlarda görünmüştür: yeni ortak yazarlıklar, yeni okuma grupları, yeni dostluklar. STRATA da tam bu bağların yazıya döküldüğü, salonlarda başlayan sohbetlerin sayfalarda sürdüğü organik bir mecra olma iddiasını sürdürüyor. Elinizdeki bu sayı da kongre ile dergi arasındaki o döngüsel ilişkinin yeni bir halkası.

Bu sayının bir özelliği var. Derginin sayfalarını yalnızca iki yazı paylaşıyor, ama sayının asıl gövdesini kongrenin kendisi oluşturuyor. Bu yüzden bu takdim yazısını, bir kongre değerlendirmesi olarak kurmayı; kongrede sunulan bildirileri tematik bir harita içinde tanıtmayı ve bunu yaparken aralarındaki ilişkisel hattın izinden gitmeyi planladım. Böylece bu metin, hem kongreye katılamamış okurlar için bir kılavuz hem de katılanlar için iki günün bıraktığı izlenimleri toparlayan bir ayna işlevi görebilir.

Bu nedenle bu takdim yazısını alışıldıktan biraz daha uzun tutup, kongrede sunulan bildirileri tematik bir tasnif içinde ve eleştirel bir gözle değerlendirmeye çalışacağım. Bunu yaparken, bir “hakem”den ziyade iki gün boyunca dinleyici koltuklarında oturmuş bir meslektaşınız olarak; ilişkisel ve feminist bir sosyal bilimin diyalektik sezgisine sadık kalmaya özen göstereceğim. Yani yalnızca eksikleri sıralamak yerine, çelişkilerin içindeki ümitvâr potansiyeli de görmeye gayret edeceğim.

Bir Kongrenin Kısa Tarihi, Uzun Hafızası

İzin verirseniz yazıma kısa bir hatırlatmayla başlamak istiyorum çünkü bir kongrenin bugününi ancak hafızasıyla birlikte anlamlandırabiliriz. Bu kongrenin kökleri, 2014'te Adnan Menderes Üniversitesi'nde toplanan ilk Pierre Bourdieu Sempozyumu'na uzanıyor. Pamukkale ve Akdeniz üniversitelerinde süren bu sempozyumlar, 2017 itibarıyla bir adım daha atarak, yalnızca Bourdieu etrafında değil, sosyolojinin ve sosyal bilimlerin muhtelif ilişkiliselci damarları etrafında düşünmek üzere İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi adını aldı. Bu isim değişikliği, biraz da bizim araştırma gündemlerimizin nasıl genişlediğinin ve dallanıp budaklandığının bir kaydıydı.

O günden bu yana kongre hem coğrafi hem tematik olarak seyyah bir kongre oldu: Yeditepe, Ankara Sosyal Bilimler, Koç, Hacettepe, Gedik, ODTÜ, Ankara ve Galatasaray üniversitelerinin ev sahipliğinde bir araya geldik; pandemi döneminde çevrimiçi ortamda buluşmanın yolunu bulduk. On yılın sonunda yeniden Yeditepe'de ve yeniden İletişim Fakültesi'nde bir araya gelebilmenin ise bizim için ayrı bir anlamı vardı. Bu güzergâh bize şunu öğretti: ilişkilisel bir kongre, bir mekânla sınırlanamayan; kuşaklar, şehirler ve disiplinler arasında birlikte düşünmenin altyapısını arayan bir girişimdir.

Neden İlişkisellik, Neden Şimdi?

Peki bu "ilişkisellik" ısrarı niye? Çünkü sosyal bilimler uzun bir süre, bireyi ve toplumu birer kapalı kutu, sabit bir töz gibi ele alma alışkanlığını sürdürdü, sürdürüyor. Bourdieu sosyolojisinden tarihsel sosyolojiye, Charles Tilly ve Michael Mann'ın çalışmalarından Roy Bhaskar, Andrew Sayer ve Margaret Archer'ın eleştirel realizm geleneğine uzanan zengin bir hat ise bize töze değil ilişkiye, öze değil sürece, durağan birime değil dinamik bağlara bakmayı öğretti. İlişkisel düşünmek, kategorilerimizi yumuşatmak, sınırlarımızı esnetmek ve birbirine değen şeylerin birbirini nasıl kurduğunu sormak demektir.

Bu soru bugün her zamankinden daha yakıcı çünkü sosyal bilimler bir süredir kendi parçalanmışlığıyla, disiplinlerin birbirine kapanmasıyla, ölçülebilirlik takıntısının dayattığı bir yalınlaşmayla boğuşuyor. Kategorileri sabitleyen, olguları bağlamından koparan, insanı bir veri noktasına indirgeyen yaklaşımların cazibesi, tam da toplumsal yaşamın farklı katmanlarındaki belirsizliklerin, önünü görememe hâlinin arttığı dönemlerde güçleniyor. İlişkisel bakış bu eğilime bir panzehir öneriyor: toplumsal dünyayı peş peşe sıralanmış kapalı kutular olarak değil, birbirini sürekli kuran bağlardan oluşan ağlar olarak görmek. Bu hem entelektüel olarak daha dürüst hem de etik olarak daha sorumlu bir sosyal bilim demek; çünkü hiçbir olgunun, hiçbir öznenin tek başına, ilişkilerinden soyutlanarak anlaşılamayacağını baştan kabul etmiş oluyorsunuz.

Bu noktada bir parantez açmak istiyorum, çünkü ilişkiselliğin altını uzun süredir başka bir gelenek de ısrarla çiziyordu: feminist düşünce. Donna Haraway'ın "konumlanmış bilgi"si, Sara Ahmed'in duyguların kültürel politikası, Patricia Hill Collins'in kesişimsellik kavramsallaştırması, bakım etiği literatürünün bedenleşmiş ve bağımlı özne anlayışı; hepsi ilişkiyel bir epistemolojinin farklı veçhelerini öteden beri beslemeye devam ediyor. Feminizm, bilgiyi üreten öznenin dünyaya nereden ve hangi bedenle baktığını sorageldi; kalemi tutan elin, kürsünün ardındaki sesin tarafsız bir hiçbir-yerden konuşmadığını söyleyip durdu. Bu yüzden ilişkiyel sosyal bilimle feminist sosyal bilim arasında, bence, bir kız kardeşlik ilişkisi var: bazen aynı sözü farklı yerlerden, farklı tonlarda söylüyoruz ama aynı dertlerle hemhâliz. Bu yılki programın benim için en kıymetli yanı, bu kız kardeşliği hem teorik bir mesele hem de pratik bir akademik alışkanlık olarak görünür kılmasıydı.

Bu Yılın Haritası: Bildirilerin Tematik Tasnifi

Kongre programına bakıldığında, bildirilerin oturum başlıklarıyla da örtüşen belirli eksenler etrafında kümелendiğini görebiliyorduk: mekân ve kentsel adalet; göç, hafıza ve yerinden edilme; toplumsal cinsiyet, aile ve bakım; dijital emek ve platformlar; fenomenoloji ve sosyal ontoloji; Bourdieücü alan analizi; akademinin ve bilginin analizi; ve siyaset, güç, toplumsal ilişkiler. Aşağıda bu kümeleri tek tek hem öne çıkan bildirilerden alıntılarla hem de bir dinleyicinin gözüyle ele alacağım.

Mekân, Kent ve Yer-Edinme

Açılıştaki paralel oturumlardan birinde tamamımız "Güç İlişkileri, Mekân ve Toplumsal Düzen"di ve bu tema, kongredeki tartışmalarda mekâna verilen ağırlığı baştan itibaren hissettiriyordu. Ayşe Aydın'ın "Kadın ve Mekân: Yer Edinme, Direniş ve Adalet Üzerine..." başlıklı bildirisi, kadınların kentteki gündelik pratiklerini "yalnızca bireysel var olma stratejileri" olarak değil, Aydın'ın ifadesiyle "mekânsal eşitsizlikler içinde kurulan ilişkiler bağlamında işleyen bir eylemlilik biçimi" olarak okudu; "aylaklık" ve "sıradan yer-yapma" pratiklerinde kamusal alanı dönüştüren bir potansiyel gördü. Bu, feminist kent kuramının ilişkiyel sosyolojiyle buluştuğu en verimli anlardan biriydi: kentsel adaletin "salt kaynakların dağılımına indirgenemeyeceği", aidiyet ve görünürlük üzerinden kurulan bir süreç olduğu fikri, kongredeki pek çok bildiride ortaya çıkan ortak bir sezgiyi özetliyordu.

Bu eksen, ikinci günün Bourdieu eksenli oturumunda daha da derinleşti. Gül Bakan ve İrem Tekin Yücesoy, Yeldeğirmeni örneğinde soylulaştırmayı "sembolik sermayenin fiziksel mekânla" ilişkisi üzerinden çözümlerken; Işıl Özbay Tarhan, Karşıyaka'da "Bourdieu'nün mekân triyalektiği" çerçevesinde mahalle-

lere yüklenen anlamların tarihsel ve toplumsal katmanlarının izini sürdü. Burak Mustafa Ada'nın Osmanlı'da "ahlaki bölgeler" ve kent-iktidar ilişkisi üzerine tarihsel çalışması ise, mekânın bir denetim aygıtı olarak nasıl kurulduğunu bizlere hatırlattı. Bu bildirilerin ortak yönü, mekânı bir sahne dekoru olmaktan çıkarıp bizzat toplumsal ilişkinin kurucu bir boyutu hâline getirmeleriydi.

Aynı Bourdieücü mercekle, mekânın ötesine de uzanıyordu. Çağla Coşar, sine-mayı "bir kültür politikası alanı" olarak ele alıp habitusun nasıl yapılandırıldığını izlerken, habitusu "yalnızca bireysel düzeyde içselleştirilen eğilimler bütünü olarak değil; aynı zamanda belirli yapısal koşullar altında şekillenen ve bu yapıları yeniden üreten bir pratikler sistemi olarak" ele aldı. Bourdieücü kavram setinin -yani alan, sermaye ve habitusun- bu yıl hem kentsel hem de kültürel üretim alanlarında bu denli üretken biçimde işe koşulmuş olması, kongrenin kurucu damarına ne kadar bağlı kaldığını gösteriyordu. Yine de bu yoğunluk, kapanışta değineceğim bir riski de beraberinde taşıyor: şimdilik kavramların serbest dolaşımı çok kolay ancak yapısal koşullarını birlikte düşünmek ise zor diyerek, kongrenin diğer oturumlarından bahsetmeye devam edelim.

Göç, Hafıza ve Kategorilerin Sızıntısı

Göç, bu seneki kongrede gerçekten merkezî bir yer tuttu ve belki de hepimizi ilişkisel düşünmeye en çok zorlayan eksen oldu. Cansu Bitirim Kacar, mübadil kimliğini "Langazalı, Dramalı ve Patriyot" gibi iç içe geçmiş mikro-kimliklere ayırarak, "mübadil"in asla tek bir şey olmadığını gösterdi. Rüya Telli, Kuzey Yunanistan'daki Türkçe konuşan Karadeniz Rumlarının dernekler aracılığıyla ürettiği hatıra nesnelerinin izini sürerek "mübadile hafızasının maddi kültürü" ile "hafızanın ticarileşmesi" arasındaki gerilimi açtı. Büşra Eser ise İstanbul'daki falafel restoranlarını, başörtülü genç kadınların gözünden, "duygulanımsal bakım, empati ve gündelik dayanışma pratiklerinin üretildiği" ilişkisel mekânlar olarak ele aldı.

Bu eksende beni en çok düşündüren uğrak, göçün toplumsal cinsiyetle keşiştiği anlar oldu. Ömer Karahan ve Temmuz Göncü Şavran'ın sakatlık ve göç keşişiminde yürüttüğü çalışma, özel gereksinimli Suriyeli çocukların bakımında "kız çocuklarının ebeveyn rolünü üstlendiğini" gösterip, bakım emeğinin "hane dışında da cinsiyetleşmiş yapısını" sürdürdüğünü ortaya koyuyordu; Nazar Bal'ın "Mutfakta İdare Etme Sanatı" başlıklı sunumu, yoksul göçmen kadınların gündelik dışlanma deneyimlerini bedenleşmiş bir hayatta kalma pratiği olarak gösterdi. Madalyonun öteki yüzünde ise Yılmaz Kam'ın sosyal medyada kent yoksullarının göçmenlere yönelik nefret söylemini incelediği çalışması duruyordu. Bu bildiriler bize, göçün bizi "mübadil," "göçmen kadın," "yerli" ve "yabancı" gibi tözcü kategorilerin sızıntılı, akışkan, kendi içinden çatlamış hâlleriyle yüz yüze getiren bir mesele olduğunu açıkça hissettirdi.

Bu eksen, ilişkisel düşünmenin diyalektik gücünü de açığa çıkardı. Göç çoğu zaman bir yıkım, bir kayıp, bir kopuş hikâyesi olarak anlatılır; bu anlatıda belli bir haklılık payı da vardır, şüphesiz. Ama bu bildiriler, aynı deneyimin içinde kurulan yeni bağları, dayanışma ve hafıza pratiklerini ve aidiyet biçimlerini de görünür kılmış oldu. Büşra Eser'in falafel restoranındaki özen ağları, Rüya Tel-li'nin kültürel nesnelerde taşınan hafızası, Cansu Bitirim Kacar'ın iç içe geçmiş mikro-kimlikleri; hepsi, kaybın içinde filizlenen o kurucu mesaiye işaret ediyordu ki ilişkisel ve feminist bir sosyal bilimin en kıymetli alışkanlıklarından biri de bu olsa gerek.

Toplumsal Cinsiyet, Bakım ve Feminist Bakış

Toplumsal cinsiyet, kongrenin omurgasında, çoğu zaman başka eksenlerle iç içe geçerek yer aldı. "Aile, Bakım ve Toplumsal Cinsiyetli Gündelik Hayat" oturumunda Meryem Sarıköse, çocuksuz yaşlanan kadınların "biyolojik bağların ötesinde kurguladıkları yatay dayanışma ağlarını" ele aldı; toplumsal kabulün kan bağına ve dikey kuşaklararası aktarıma dayandığı bir atmosferde, seçilmiş yakınlıkların nasıl bir kurumsal tasavvurun habercisi olabileceğini katılımcılara ve dinleyicilere düşündürdü. Hilal Takcı Kılınç'ın "Şansı İmal Etmek" başlıklı çalışması, "Şanslı Kız Sendromu" trendinde şansın "şahsi ve zihinsel bir yaratım olarak" kurgulanışını ve feminenliğin "neoliberal-spiritüel" bir öznellik içinde yeniden üretilişini çözümledi; bu, bir duygular rejiminin eleştirel haritasını çıkaran, oldukça kışkırtıcı bir okumaydı.

Bu feminist damar, çakılı oturumda kuramsal bir derinlik de kazandı: Çiğdem Yazıcı, fenomenoloji ile feminist kuramın kesişiminde deneyim ve yaşam kavramlarını tartışarak, bilen öznenin bedenlenmiş ve konumlanmış doğasını yeniden hatırlattı. Tüm bu bildirilerin ortak katkısı, cinsiyeti bir töz olarak değil; mekânla, sınıfla, yaşlanmayla, etnisiteyle ve dijital altyapıyla iç içe geçen ilişkisel bir konum olarak ele almalarıydı. Bakım emeğinin haneden nasıl taşıdığını, kadınların kentteki yer edinme pratiklerinin nasıl bir mekânsal adalet ürettiğini sormanın kendisi, sosyal bilimi feminist bir gözle yeniden okumak demek. Bu yeniden okumanın yalnızca "kadın çalışmaları" başlığı altında değil, akademik, siyasi ve mekânsal her temada kendini hissettirmesi bence bu sene de kongrenin en umut verici yanıydı.

Dijital Emek, Platformlar ve Görünmeyenin Üretimi

Kongrenin en güncel ve belki en gümrah eksenlerinden biri dijital emek ve platformlardı. Burçin Sarı, otuz yaratıcı çalışanla yaptığı görüşmelere dayanarak, influencer endüstrisinin “yüksek düzeyde prekarizasyon ve sömürü ile karakterize edilen bir emek rejimi” ürettiğini; çalışma zamanı ile boş zamanın “bir-birinden ayrılması zor bir şekilde iç içe geçtiğini” gösterdi. Emre Yüksel, Tizi-ana Terranova’nın “ücretsiz emek” kavramından ve Nick Srnicek’in platform kapitalizmi kavramsallaştırmasından hareketle, “monetizasyonun dijital emeği özgürleştirip özgürleştirmedeği” sorusunu sordu. Yaren Özdemir ise Instagram marka etkileşimlerinde sahnelenen “empatik işçilik”i bir benlik-sunumu dramaturjisi olarak çözümledi.

Temsil rejimleri temalı oturumda ise Hatice Erdem, YouTube yorumlarının yalnızca bireysel görüş bildirimleri olmadığını, “meşruiyet sınırlarının müzakere edildiği ve adalet taleplerinin dolaşıma sokulduğu ilişkisel bir kamusal alan” ürettiğini savundu; Mehmet Şahinler, Merve Şahin ve Saim Buğra Kurban video oyunlarını “oyun-emek”, bedensel disiplin ve öznelliklerin yeniden üretildiği ilişkisel uzamlar olarak ele aldı. Bütün bu çalışmalar, görünmez kılınan emeğin nasıl görünür kılınabileceğine dair ortak bir feminist sezgiyi ve bir adalet talebini de paylaşıyordu: değer üreten ama karşılığı verilmeyen emeğin peşine düşmek.

Bu eksen de beni özellikle düşündüren, programın farklı oturumlarına yayılmış bir feminist hat oldu: görünmeyen emek. Nazar Bal’ın mutfağı, Büşra Eser’in falafel restoranlarındaki özen pratikleri, Ömer Karahan ve Temmuz Gönc Şavran’ın cinsiyetlenen bakımı, Burçin Sarı’nın sahne arkasındaki yaratıcı emeği ve Yaren Özdemir’in “empatik işçilik”i; hepsi değer üreten ama görünmez kılınan, karşılığı verilmeyen, ücretlendirilmeyen ya da hiç tanınmayan emeği dert ediniyordu. Bu emeğin peşine düşmek, ilişkisel ve feminist sosyal bilimin belki de en kalıcı katkılarından biri: çünkü bir toplumu kuran, ayakta tutan ve yıkip yeniden üreten bağların çoğu, tam da bu görünmez emeğin içinden geçiyor. Bu bildirilerin bir aradalığı, dağınık gibi görünen sahaların aslında ortak bir politik-epistemolojik soruyu paylaştığını gösteriyordu.

Dijital eksen de diyalektik bir gözle sunulan bildirileri değerlendirmek mümkün. Platformlar bir yandan prekarizasyonu, algoritmik bağımlılığı ve sömürüyü derinleştiriyor; öte yandan Hatice Erdem’in gösterdiği gibi, yeni kamusallık biçimlerine, adalet taleplerinin dolaşıma girdiği yeni ilişkisel alanlara da kapı aralıyor. Aynı altyapı hem tahakkümün hem de dayanışmanın zeminini kurabiliyor. Bu çift yönlülüğü teslim etmek ne teknoloji karşıtı bir karamsarlığa düşmeden ne de olanı biteni naifçe kutlamanın cazibesine kapılmadan, platformları tam da ilişkisel doğalarıyla düşünmemizi sağlıyor.

Fenomenoloji, Sosyal Ontoloji ve “Ben ve Biz”

Çakılı oturum, kongreye sağlam bir kuramsal omurga kazandırdı. Aysun Aydın, kültürü “bedensel olarak yaşanan, alışkanlıklar ve pratikler içinde yeniden üretilen bir yaşam dünyası” olarak ele alan fenomenolojik bir okuma önerdi. Diler Ezgi Tarhan, Schütz’ün “tipleştirme” kavramından hareketle deneyimin kuruluşunu ve “kolektif anlam ufku”nu tartıştı. Eylem Hacımuratoğlu ise sosyal ontolojideki bireycilik eleştirisine fenomenolojik bir yanıt vererek doğrudan “Ben ve Biz” ilişkisini sorunsallaştırdı. Bu oturum, ilişkisel düşüncenin yalnızca bir saha duyarlılığı değil, aynı zamanda derin bir sosyo-ontolojik tutum olduğunu bizlere hatırlattı ve hepimizi özneyi yalıtılmış bir zihin olarak değil, ilişkiler ağı içinde kurulan bir varlık olarak düşünmeye çağırdı.

Siyaset, Güç ve İlişkisel Tahayyül

Son oturum, kongredeki tartışmaları daha geniş siyasal sorulara doğru açtı. Mehmet Özgönül, Erken Demir Çağı Yunanistan’ında polisin oluşumunu “ilişkisel ve sistemsel bir dönüşüm” olarak, arkeolojik veriler ve karmaşık sistemler teorisi üzerinden okudu; bu, ilişkisel yöntemin tarihin derinliklerine de uzanabildiğinin güzel bir kanıtıydı. R. Cemali Akgün, karşılıklı yardımlaşma pratikleri bağlamında prefigüratif anarşizmi “siyasal ortaklık, eklemleme ve strateji” kavramları üzerinden tartıştı. Büşra Üzehan ise Kıbrıs meselesini, egemenlik ve tanınmayı “yalnızca hukuki statüler üzerinden değil, aktörler arası etkileşimler ve güç ilişkileri üzerinden” yeniden düşünen ilişkisel bir uluslararası ilişkiler çözümlemesi sundu. Bu çalışmalar, ilişkiselliğin bir siyasal tahayyül için de verimli olabileceğini gösterdi.

Bu oturumda beni umutlandıran, ilişkiselliğin yalnızca bir çözümleme aracı değil, bir gelecek tasavvuru olarak da belirmesiydi. R. Cemali Akgün’ün prefigüratif anarşizm ve karşılıklı yardımlaşma üzerine çalışması, bugünden kurulan dayanışma pratiklerinin geleceğin toplumsal ilişkilerini nasıl önceden biçimlendirebileceğini düşündürdü. Mehmet Özgönül’ün polis öncesi toplumsal organizasyonu ilişkisel bir dönüşüm olarak okuması ise, kurumların hiç de ezeli ve ebedî olmadığını, tarihsel olarak kurulduklarını ve dolayısıyla yeniden kurulabileceklerini hatırlattı. Burada, yazının sonlarına doğru değineceğim iktidar tartışmasının tam da kalbinde duran bir sezginin izleri saklı: Yapılar değişmezmiş gibi görünür, oysa hepsi bir ilişkiler tarihinin ürünüdür.

İlişkisel Yöntemin Çeşitliliği

Bir kongreyi değerlendirirken yalnızca temalara değil, yöntemlere de bakmak gerekiyor; çünkü ilişkisel sosyal bilimin gücü, tek bir yönetime bağlanmamasında yatıyor. Bu yılki programda derinlemesine görüşmeden katılımcı gözleme, dijital etnografiden eleştirel söylem analizine, sistematik literatür taramasından arkeolojik veri okumasına ve doküman analizine uzanan geniş bir yöntemsel yelpaze vardı. Burçin Sarı otuz yaratıcı çalışanla, Ömer Karahan ve Temmuz Gönc Şavran yirmi üç ebeveynle görüşmüştü; Meryem Sarıköse on iki katılımcıyla fenomenolojik bir çalışma yürütmüştü; Mehmet Özgönül MÖ 12 – 7. yüzyıllara ait verileri karmaşık sistemler teorisiyle yeniden okuyordu. Bu çeşitlilik bir dağılma değil, tersine ortak bir tutumun, olguyu sabit bir töz gibi değil, ilişkiler içinde kurulan bir süreç gibi ele alma kararlılığının, farklı tezahürleri.

Bu yöntemsel zenginlik, aynı zamanda kuşaklar arası bir alışverişin de işareti. Programdaki bildirilerin önemli bir kısmı genç araştırmacılara ait ve bu enerjinin, Türkiye’de ilişkisel ve feminist sosyal bilimin yarımını şekillendireceğini düşünüyorum. STRATA’nın kongreyle kurduğu organik ilişki tam da burada anlam kazanıyor: salonlarda olgunlaşan bir bildiri dergiye yol alıyor, dergide başlayan bir tartışma ertesi yıl salonlara geri dönüyor. Bu döngü, bu ülkede ilişkiselci sosyal bilim pratiğinin teorik olduğu kadar kurumsal temelini de birlikte kurmanın bir yolu.

Bir Eksik, Bir Olanak: İktidarı Denklemden Tutmak

Bu zengin tabloya, kongre kapanış sunumumda paylaştığım bir notu eklemek istiyorum. Programa kendimi biraz geri çekerek baktığımda fark ettim ki bu kongrede devlet, hükümet ve iktidar doğrudan bir analitik mesele olarak hak ettiği ilgiyi görmedi. İki gün boyunca daha çok gündelik hayatın mikro ölçeğinde, bedenler ve mekânlar arasında dolaşan ilişkiselliği konuştuk. Bu tartışma kesinlikle çok değerli; ama maalesef belli bir yetersizliği de beraberinde taşıyor. Sunumların büyük kısmında devlet bir sahnelemenin koşulu olarak hep arkada bir yerlerde duruyordu: mübadele politikası, kentsel dönüşüm, göçmen rejimi, akademide yenilenmeyen sözleşmeler, bakım rejiminin cinsiyetlenmiş doğası, platformların yasal çerçevesi... Bütün bu uğraklarda devlet ve iktidar hep vardı ama çoğu zaman doğrudan adlandırılmadı.

Bunu bir suçlama olarak değil, diyalektik bir hatırlatma olarak söylemek istiyorum. Çünkü Bourdieu sosyolojisinden konuşacaksak iktidarı denklemden çıkaramayız: habitus zaten iktidarın bedensel yerleşmesidir; alan, güç ilişkileri uzamıdır; sembolik şiddet, sembolik iktidar, sermayelerin çevrilebilirliği dahil Bourdieu’nün kavramsal iskeletinin tamamı bir iktidar analizidir. Bu çerçeveden iktidarı çıkartırsak, habitus, sermaye ve alan birer sığataya; ilişkisellik de bir

yöntem olmaktan çıkıp bir üsluba dönüşme riski taşır. Ama tam da burada açığa çıkan bu çelişkinin olumlu tarafını görebiliriz: bu kongre, böyle bir tartışmayı kaldıracak entelektüel olgunluğa sahip. İki gündür dinlediğimiz sunumlardaki metodolojik özen ve özellikle genç araştırmacıların titiz mesaisi ve enerjisi, önümüzdeki yıl mikro olandan kopmadan hatta tam da oradan kalkarak makro iktidar yapılarına geri dönmeyi mümkün kılabilir. Eksik, aynı zamanda bir sonraki adımın davetidir.

Yapay Zekâ Çağında Konumlanmış Bilgi

Bu kongreyi, sosyal bilimlerin bugünkü hâlini düşünmeden değerlendiremeyiz. Bilgi üretiminin koşulları hızla değişiyor; yapay zekâ, yalnızca bir araç olarak değil, neyin bilgi sayıldığını ve bilginin kimin tarafından üretildiğini yeniden tanımlayan bir eşik olarak karşımızda. Bu eşik, kongre oturumlarında da yansısını buldu: Şebnem Kuk Kaplan ve Merve Çerçi, yapay zekâ temelli bir dijital influencer kampanyasını Baudrillard'ın "simülasyon" ve "hipergerçeklik" kavramları üzerinden çözümleyerek, üretici öznenin kendisinin bile sentetikleştiği bir temsil rejimini gözler önüne serdi. Bu, soyut bir kaygı değil; ilişkisel ve feminist sosyal bilimin tam da odağındaki bir mesele.

Yine de meseleyi salt bir yıkım hikâyesi olarak anlatmak, ilişkisel sosyal bilimin gerektirdiği diyalektik düşünme alışkanlığına ters düşer. Yapay zekâ "bilgiyi kim, nereden, hangi bedenle üretiyor?" sorusunu, yani feminizmin öteden beri ısrar ettiği o konumlanmış bilgi sorusunu, bugün herkes için yeniden kaçınılmaz bir soru hâline getiriyorsa, bu bir tehdit olduğu kadar bir davettir de. Bedensiz, konumsuz, hiçbir-yerden konuşan bir bilgi tahayyülünün ne kadar kırılğan olduğunu en aşikâr biçimde belki de bu çağda göreceğiz. İlişkisel sosyal bilimin görevi, bu kırılğanlığı bir teslimiyetle değil, eleştirel bir merakla karşılamak: makineyi de onu kuran toplumsal ilişkileri de aynı analitik düzleme yerleştirmek ve belki de insanın ötesini düşünmek.

Yapay zekânın akademik literatürün bizzat kalbine dokunduğu yeri de görmezden gelemeyiz. Metinlerin makine tarafından üretilebildiği, özetlenebildiği, hatta hakem değerlendirmesinin bile otomatikleşebildiği bir eşikte, "yazarlık nedir, bilgi nedir?" soruları yeniden tartışmaya açılıyor. Bu, dergiler için soyut bir tartışma değil; editöryal sorumluluğun, hakemlik mesaisinin ve özgün katkının ne anlama geldiğini yeniden düşünmeyi gerektiren pratik bir mesele. Burada da diyalektik tutumumu korumak isterim: yapay zekâ, özgün düşüncenin, konumlanmış deneyimin ve insani yargının değerini düşürmek yerine, paradoksal biçimde yeniden görünür kılabilir. Bir metni okunmaya değer kılan şeyin bir performans göstergesi değil, bir insanın dünyaya dair sorduğu gerçek bir soru olduğunu hatırlamak, belki de bu çağın bize zorunlu bir armağanı.